

JOANNA BRZEGOWY

<https://orcid.org/0000-0003-1056-7521>

(Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk)

BONEROWIE W ŚREDNIOWIECZU I CZASACH NOWOŻYTNYCH – STAN BADAŃ I POSTULATY BADAWCZE

Abstrakt

W artykule przedstawiono stan badań nad rodziną Bonerów – jedną z najzamożniejszych i najbardziej wpływowych krakowskich rodzin końca XV i całego XVI wieku. Ostatnie opracowanie poświęcone w całości dziejom tej rodziny ukazało się w 1935 roku. Po upływie 120 lat od publikacji tekstu Jana Ptaśnika pt. *Bonerowie* w „Roczniku Krakowskim” zasadne wydaje się podjęcie refleksji nad aktualnością dotychczasowych ustaleń. Uwzględniając dostępność nowych źródeł oraz zmieniające się podejścia metodologiczne w badaniach nad elitami miejskimi i funkcjonowaniem struktur rodzinnych, artykuł zmierza do wskazania kierunków uzupełnienia, korekty bądź reinterpretacji wcześniejszych ustaleń.

Słowa kluczowe: Bonerowie, mieszczenie, migracja, Nadrenia, Kraków

Dzieje krakowskich rodzin mieszczańskich z okresu średniowiecza i wczesnej nowożytności są tematem niezwykle interesującym badawczo. Na przełomie XV i XVI wieku część z nich weszła do elity, nie tylko ekonomicznej, ale również społecznej. Badania nad patrycjatem krakowskim podjęto pod koniec XIX wieku. Wśród najbardziej zasłużonych badaczy przełomu XIX i XX wieku można wymienić: Stanisława Krzyżanowskiego¹, Stanisława Kutrzebę², a przede wszystkim Jana Ptaśnika³.

Ich działalność zaowocowała szeregiem ujęć syntetycznych i wycinkowych oraz zainicjowała dalsze prace nad edycjami źródłowymi krakowskich ksiąg miejskich⁴. Powstałe w tym czasie opracowania są nadal punktem wyjścia dla kolejnych badaczy. Lata trzydzieste XX wieku przyniosły publikacje biografów mieszczańskich krakowskich w *Polskim słowniku biograficznym*, których autorami byli m.in. Krystyna

¹ Np. Stanisław Krzyżanowski, *Morsztynowie w XV w.*, „Rocznik Krakowski”, T. 1: 1898, s. 326–358.

² Stanisław Kutrzeba, *Historia rodziny Wierzyńków*, „Rocznik Krakowski”, T. 2: 1899, s. 29–87; Stanisław Kutrzeba, Jan Ptaśnik, *Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego*, „Rocznik Krakowski”, T. 14: 1912, s. 1–183.

³ Warto wspomnieć m.in. o: Jan Ptaśnik, *Obrazki z przeszłości Krakowa. Serya I*, Biblioteka Krakowska, nr 21, Kraków 1902, s. 67–88; idem, *Obrazki z przeszłości Krakowa. Serya II*, Biblioteka Krakowska, nr 23, Kraków 1903; idem, *Turzonowie w Polsce ich stosunki z Fuggerami. (Kartka z dziejów Krakowa w epoce humanizmu)*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1903, nr 38,

s. 829–1124; idem, *Bonerowie*, „Rocznik Krakowski”, T. 7: 1905, s. 1–133; idem, *Studia nad patrycjatem krakowskim wieków średnich*, cz. 1, „Rocznik Krakowski”, T. 13: 1913, s. 23–95; idem, *Studia nad patrycjatem krakowskim wieków średnich*, cz. 2, „Rocznik Krakowski”, T. 16: 1914, s. 1–90. Całościowa bibliografia prac Jana Ptaśnika została przedstawiona w artykule: M. Starzyński, *Malarz życia miejskiego – Jan Ptaśnik (1876–1930). U genezy studiów nad patrycjatem krakowskim*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, T. 23: 2017, s. 128–130.

⁴ Kompleksowy wykaz edycji źródłowych również ksiąg miejskich, w: Waldemar Bukowski, *Edycje źródeł. Bilans i perspektywy*, w: *Człowiek twórcą historii*, red. Cezary Kukło, Wojciech Walczak, t. 2: *Rzeczpospolita polsko-litewska w Europie nowożytnej*, Białystok 2024, s. 35–90.

Pieradzka i Włodzimierz Budka⁵. Należy jednak zaznaczyć, że wymagają one weryfikacji i uzupełnień.

Po II wojnie światowej przez długi czas nie podejmowano zagadnień z zakresu klasycznych ujęć biograficznych czy genealogicznych mieszczan krakowskich, niemniej należy odnotować, że biogramy bardziej znaczących przedstawicieli krakowskiego mieszczaństwa nadal ukazywały się w przywołanym wcześniej *Polskim słowniku biograficznym*, opracowane m.in. przez Józefa Mitkowskiego⁶, Marię Michalewiczową⁷, Jacka Laberscheka⁸ i Janinę Bieniarzównę⁹. Łącznie od 1948 roku opublikowano 20 biogramów mieszczan, co można uznać za kryzys badań¹⁰. Na początku lat osiemdziesiątych XX wieku Grażyna Lichończak uaktualniła wiedzę o początkach rodziny Wierzyńków¹¹. Badania nad krakowskim mieszczaństwem podjęto na nowo dopiero w latach dziewięćdziesiątych. Jerzy Rajman opracował wówczas historię rodziny Kezingerów¹², a Waldemar

Bukowski zweryfikował pracę Jana Ptaśnika, publikując genealogię Salomonów¹³. W 2002 roku Mieczysław Bednarz przedstawił w ujęciu monograficznym dzieje rodziny Rappów¹⁴. Dalsze badania nad krakowskim mieszczaństwem, głównie elitą XV i XVI wieku, prowadzili Zdzisław Noga¹⁵ oraz Marcin Starzyński¹⁶. Ostatnio tematyką krakowskich elit miejskich w kontekście pamięci zajął się Piotr Okniński¹⁷.

Ciekawych informacji dotyczących krakowskiej elity miejskiej oraz ich kontaktów z innymi miastami Europy Środkowo-Wschodniej dostarczają dwa zbiory studiów, tj. *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*¹⁸ oraz *Krakau – Nürnberg – Prag. Die Eliten der Städte im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Herkunft, Nationalität, Mobilität, Mentalität*¹⁹.

Powyższy przegląd literatury dotyczącej krakowskich elit mieszczańskich w XV i XVI wieku

⁵ Np. Krystyna Pieradzka, *Beck Hanus*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 1, Kraków 1935, s. 389–390; Włodzimierz Budka, *Boner Jan*, w: PSB, t. 2, Kraków 1936, s. 297–299. Wykaz biogramów mieszczan i rajców krakowskich z PSB u M. Starzyńskiego, *Malarz życia miejskiego*, op. cit., s. 121, przyp. 89.

⁶ Józef Mitkowski, *Edeling Jan*, w: PSB, t. 6, Kraków 1948, s. 200–201.

⁷ Maria Michalewiczowa, *Morsztyn Stanisław*, w: PSB, t. 21, Wrocław 1976, s. 821.

⁸ Jacek Laberschek, *Moryc Hanusz*, w: PSB, t. 22, Wrocław 1977, s. 18; idem, *Moryc Piotr*, w: PSB, t. 22, Wrocław 1977, s. 18–19; idem, *Strelicz Mikołaj*, w: PSB, t. 45, Warszawa 2007, s. 16–17.

⁹ Janina Bieniarzówna, *Schilling Fryderyk*, w: PSB, t. 35, Warszawa 1994, s. 477–478. Bieniarzówna, zasłużona badaczka dziejów Krakowa, zajęła się również mieszczaństwem: eadem, *Mieszczaństwo krakowskie XVII w.: z badań nad strukturą społeczną miasta*, Kraków 1969.

¹⁰ Spis biogramów do 2015 roku ponownie u: M. Starzyński, *Malarz życia miejskiego*, op. cit., s. 128–130. Pozostałe to: idem, *Teszner Jan* (zm. 1459), w: PSB, t. 53, Kraków 2020, s. 309–310; idem, *Teszner Jan* (zm. 1496), w: PSB, t. 53, op. cit., s. 310–311.

¹¹ Grażyna Lichończak, *Najstarsze dzieje rodziny Wierzyńków w Krakowie*, „Krzysztofor”, T. 8: 1981, s. 38–55.

¹² Jerzy Rajman, *Kesingerowie krakowscy w XIV–XV wieku*, w: *Oficyna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Korytkowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Jacek Chrobaczyński, Andrzej Jureczko, Michał Śliwa, Kraków 1993, s. 435–445. Należy wspomnieć, że w późniejszych latach badacz ten nadal podejmował tematy związane z mieszczaństwem, m.in.: idem, *Raciborzanie w Krakowie w XIV wieku. Kryterium imienne w badaniach nad narodowością mieszczan napływowych*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, T. 2 (6): 2011, s. 118–141; idem, *Kontakty mieszczan krakowskich*

z duchowieństwem w świetle wzajemnego świadkowania na dokumentach (XIII–XIV w.), „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, T. 16: 2024, s. 11–36.

¹³ Waldemar Bukowski, *Salomonowie herbu Łabędź. Ze studiów nad patrycjatem krakowskim wieków średnich*, w: *Cracovia, Polonia, Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. Waldemar Bukowski, Kraków 1995, s. 113–145. Wiele ciekawych informacji o mieszczaństwie krakowskim odnaleźć można również w komentarzach do edycji korespondencji żupnika Mikołaja Serafina (*Korespondencja żupnika krakowskiego Mikołaja Serafina z lat 1437–1459*, wyd. W. Bukowski, Tomasz Płóciennik, Anna Skolimowska, Kraków 2006).

¹⁴ Mieczysław Bednarz, *Rappowie. Dzieje krakowskiej rodziny mieszczańskiej (1535–1670)*, „Rocznik Krakowski”, T. 68: 2002, s. 105–119.

¹⁵ M.in. Zdzisław Noga, *Elsässer und Pfälzer in der Krakauer Herrschaftselite im 15. und 16. Jahrhundert*, „Inter Finitimos”, T. 19–20: 2001, s. 14–18; idem, *Krakowska rada miejska w XVI wieku. Studium o elicie władzy*, Kraków 2003; idem, *Szembekowie krakowscy w XVI wieku*, „Rocznik Krakowski”, T. 71: 2005, s. 75–91; idem, *Urzędnicy miejscy Krakowa, cz. 2: 1500–1794*, Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego, t. 3, *Małopolska*, z. 1: Kraków, Kraków 2008.

¹⁶ M.in. M. Starzyński, *Krakowska rada*, op. cit.

¹⁷ Piotr Okniński, *Wehikule pamięci. Przeszłość i władza w dawnym Krakowie (do końca XVIII w.)*, Warszawa 2003.

¹⁸ *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*. Zbiór studiów, red. Z. Noga, Kraków 2011.

¹⁹ *Krakau – Nürnberg – Prag. Die Eliten der Städte im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Herkunft, Nationa-*

pokazuje, że mimo długiej tradycji badań temat ten wciąż pozostaje niewyczerpany. W pierwszej części artykułu przedstawię stan badań nad rodziną Bonerów – jedną z najbardziej wpływowych rodzin mieszczańskich, a następnie szlacheckich końca XV i XVI wieku. W części drugiej wskażę podstawowe kierunki dalszych badań nad tym zagadnieniem. Na początku warto odpowiedzieć na pytanie, dlaczego spośród wszystkich krakowskich rodzin mieszczańskich, które dostąpiły awansu społecznego, zdecydowałam się skupić właśnie na Bonerach – rodzinie opisywanej już m.in. przez Jana Ptaśnika. Przełom XV i XVI wieku to okres szybkiego wzrostu znaczenia krakowskiego mieszczaństwa, zwłaszcza w systemie finansowym Królestwa Polskiego. Drogi awansu społecznego pozostawały wówczas jeszcze otwarte, a proces „domykania się” stanów dopiero nabierał tempa. W tym kontekście Bonerowie stanowią modelowy przykład przemian zachodzących w obrębie elit społecznych. Kupiecka rodzina wywodząca się z Nadrenii najpierw szybko się wzbogaciła, wstępując do krakowskiego patrycjatu. Dzięki zgromadzonemu majątkowi zwróciła na siebie uwagę monarchy. Drugie pokolenie przeszło ze stanu mieszczańskiego do szlacheckiego, by następnie zasymilować się z polską magnaterią. W kolejnych dekadach rodzina stopniowo traciła wpływy i majątek, aż ostatecznie na początku XVII wieku wymarła. Bonerowie są interesującym obiektem badań nie tylko z punktu widzenia historii – rozumianej jako rekonstrukcja dziejów konkretnych rodzin – lecz także z perspektywy socjologicznej, w kontekście ruchliwości społecznej i krążenia elit.

Pierwsze wzmianki o Bonerach można odnaleźć już w piśmiennictwie staropolskim. Opisał ich Ludwik Jost Decjusz, protegowany Bonerów²⁰. Dowiadujemy się od niego o trzech ważnych wydarzeniach z historii rodzin Bethmanów i Bonerów, rozgrywających się w październiku 1515 roku: 9 X zmarł Seweryn Bethman mł., 23 X odbył się ślub jego siostry

Zofii z Sewerynem Bonerem, a 28 X zmarł Seweryn Bethman st., wieloletni wspólnik Jana Bonera²¹.

Bartosz Paprocki, za Miechowitą, stwierdził, że Jan Boner był wissemburczykiem, służącym kolejnym Jagiellonom: Kazimierzowi IV, Janowi Olbrachtowi oraz Aleksandrowi. Jan Boner sprowadził do Polski swoich braci – Jakuba, Fryderyka i Andrzeja. Paprocki wspominał również o mariażu Seweryna Bonera z córką Seweryna Bethmana, a następnie opisał kolejne pokolenia senatorskiej linii Bonerów, zaznaczając, że po bezdzietnej śmierci Seweryna, kasztelana krakowskiego, i jego brata Jana rodzina wymarła²².

Na przełomie XIX i XX wieku dużo miejsca Bonerom poświęcił w swoim pierwszym tomie *Herbarza Polski* Adam Boniecki, który zaznaczył, że prawidłowo powinno się ich nazywać Bonarami, gdyż tak zapisywano w źródłach²³. Boniecki nie był w stanie dokładnie określić miejsca pochodzenia rodziny, uznał ich jednak za szlachtę ze względu na herb, którym mieli się posługiwać (Bonarowa lub Ibryda). Według niego majątek zawdzięczali handlowi i bardzo szybko weszli do krakowskiego patrycjatu. Następnie heraldyk opisał pożyczki, jakich Jan Boner udzielał Zygmuntowi I. O tym, że król darzył go zaufaniem miało świadczyć również to, że to on zajął się przygotowaniami do ślubu Zygmunta z Boną²⁴. Boniecki odnotował również urzędy sprawowane przez Jana Bonera – w 1513 roku był rajcą, a ok. 1515 burgrabią i żupnikiem krakowskim. Po śmierci Jana w 1523 roku majątek odziedziczyli jego bratankowie, dzieci Jakuba, przy czym większość fortuny stryja przejął Seweryn. Córki Jakuba wyszły za mąż: Magdalena za Stanisława Radziwiłła, Barbara za Sebastiana Utmana, a Helena za Sebalda Habera²⁵. Kolejne pokolenie Bonerów to synowie Seweryna: Jan, Stanisław, Seweryn, Fryderyk. Po ich bezdzietnej śmierci wymarła senatorska linia Bonerów²⁶. Boniecki opisał również uboższą gałąź rodziny, tj. potomków Franciszka i Anny z Krup-

lität, Mobilität, Mentalität, hrsg. Michael Diefenbacher, Olga Fejtová, Zdzisław Noga, Praha 2016.

²⁰ Decjusz wspominał o wykupie żup ruskich, ale również o migracji Niemców nadreńskich do Krakowa, opisał wojny i sytuację w jego rodzinnym Wissembourgu. Należy jednak pamiętać, że nie można przyjmować poczynionych przez niego zapisów bezkrytycznie, co zauważył Ptaśnik (por. J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 29), np. sprawa przekazania żup ruskich wyglądała trochę inaczej, niż to opisał Decjusz (por. Joanna Brzegowy, *Rodzina Czernych herbu Nowina w średniowieczu i czasach nowożytnych. Studium kariery*, Warszawa 2024, s. 76–77).

²¹ J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 53, por. Ludwik Jost Decjusz, *De Sigismundi Regis Temporibus Liber III*, Kraków 1521, k. CV.

²² Bartosz Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. Kazimierz Józef Turowski, Kraków 1858, s. 745.

²³ Adam Boniecki, *Herbarz Polski*, t. 1: *Aaron – Bonnicy*, Warszawa 1899, s. 379–384; Ptaśnik wyjaśnił, że nazwisko Bonar pojawiło się wśród spolszczonych członków rodziny (J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 9).

²⁴ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, op. cit., s. 379–380.

²⁵ Ibidem, s. 380–381.

²⁶ Ibidem, s. 382.

ków, aż do Tomasza Bonara, kapitana wojsk koronnych z 1789 roku. Rozważania zostały uzupełnione tablicą genealogiczną²⁷.

Najważniejsze i wciąż inspirujące opracowanie dotyczące dziejów rodziny Bonerów ukazało się 120 lat temu i wyszło spod pióra Jana Ptaśnika²⁸. Podzielony na osiem części tekst (*Wstęp*, I. *Jan Boner jako naczelnik spółki handlowej*, II. *Jan Boner jako bankier i zarządca skarbu królewskiego*, III. *Boner jako mieszczanin i człowiek prywatny*, IV. *Krótki opis dalszych losów rodu Bonerów*, V. *Jan Boner jako protektor nauk*, VI. *Ruch humanistyczny wokół Bonerów*, VII. *Kilka słów o stosunkach artystycznych*) tekst stanowi do dziś podstawowe źródło wiedzy o tej rodzinie. Opracowanie Ptaśnika powstało na podstawie solidnej bazy źródłowej. Korzystał on przede wszystkim z krakowskich ksiąg miejskich, głównie z ksiąg radzieckich, testamentów oraz beneficjów miejskich, uzupełnianych kwerendą w księgach grodzkich i ziemskich krakowskich. Z Muzeum Ks. Czartoryskich najcenniejszym dla Ptaśnika okazały się Teki Naruszewicza oraz księgi rachunkowe. Tylko sporadycznie wspierał się informacjami z Metryki Koronnej, a z Biblioteki Ossolińskich znalazł sześć sygnatur, w tym wypisy dotyczące właścicieli kopalni w Swoszowicach. Jak zaznaczył, dzięki uprzejmości Stanisława Kutrzeby miał dostęp do księgi radzieckiej lwowskiej z 2. połowy XV wieku oraz z korespondencji handlowej z Koszycami. Warto zaznaczyć, że Ptaśnik korzystał również z norymberskich archiwaliów, nie przeprowadził tam jednak kwerendy, a jedynie uzyskał wypisy od pracujących tam historyków²⁹.

Ptaśnik zaznaczył, że Bonerowie pochodzili z Landau. Oprócz trzech braci: Andrzeja, Fryderyka i Jakuba, Jan miał dwie przyrodnie siostry: Elżbietę i Otylię. Następną kwestią podjętą przez tego badacza była sprawa herbu Bonarowa: według niego Bonerowie byli szlachecką rodziną, która uzyskała indygenat ok. 1515 roku³⁰. Zaznaczył, że w świetle zapisów Bonerowie najprawdopodobniej byli krewniakami Bethmanów i to właśnie ci ostatni mieli sprowadzić

Jana do Krakowa³¹. Wzrost znaczenia Jana Bonera w mieście powiązał Ptaśnik ze spowinowaceniem się z rodziną Morsztynów poprzez małżeństwo z Felicją (Szczęsną), jedną z córek Stanisława Morsztyna³². Następnie omówiona została spółka Bonera i Bethmana, kierunki ich działalności kupieckiej, m.in. Wrocław, Norymberga, Wenecja, Węgry, włączając w to opis konfliktu spółki z Koszycami oraz pożyczki, których Jan udzielał zarówno mieszczanom krakowskim, jak i szlachcie³³. Ptaśnik przedstawił także kontakty Bonera z polskimi królami i jego wpływ na wydarzenia polityczne, a także jego stosunki z polskimi szlachcicami. Według badacza Boner zawarł znajomość z królewiczem Zygmuntem, jeszcze gdy ten był księciem glogowskim. Już wówczas przyszły król miał docenić talenty finansowe Jana, dlatego po wstąpieniu na tron to właśnie on stał się naturalnym pożyczkodawcą, a następnie nieformalnym zarządcą królewskiego skarbu. Zygmunt I miał darzyć Bonera dużym zaufaniem i słuchać jego rad, np. w sprawie powtórnego małżeństwa. Krakowski kupiec dostarczał również działa burzące w czasie wojny polsko-krzyżackiej (1519–1521) oraz wspomagał skarb państwa kolejnymi pożyczkami. Ptaśnik uznał, że ze względu na pamięć o mieszczańskich początkach kariery Jana nie pełnił on żadnego urzędu ziemskiego i musiał się zadowolić stanowiskami, które bezpośrednio nadawał król – takimi jak burgrabia czy też żupnik³⁴.

Badacz wynotował także funkcje pełnione przez Bonera w mieście, sprawy związane z jego małżeństwem z Felicją z Morsztynów, a także z kręgiem klientarnym wywodzącym się z mieszczaństwa. Opierając się na zapisach z ksiąg krakowskich oraz częściowo norymberskich, badacz poświęcił trochę miejsca na przedstawienie np. sióstr Jana, Elżbiety i Otylii, które zostały w rodzinnym Landau i tam

²⁷ Ibidem, s. 383–384.

²⁸ J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 3–133. Artykuł w „Roczniku Krakowskim” był poszerzoną wersją rozprawy doktorskiej Ptaśnika (zob. M. Starzyński, *Malarsz życia miejskiego*, op. cit., s. 117).

²⁹ J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 4–6, 123–133.

³⁰ Ibidem, s. 9–11. Taką samą informację podał również Budka, stwierdzając, że uzyskanie indygenatu pozwoliło Janowi na objęcie urzędu burgrabiego zamku krakowskiego (Włodzimierz Budka, *Boner Jan*, w: PSB, t. 2, op. cit., s. 298).

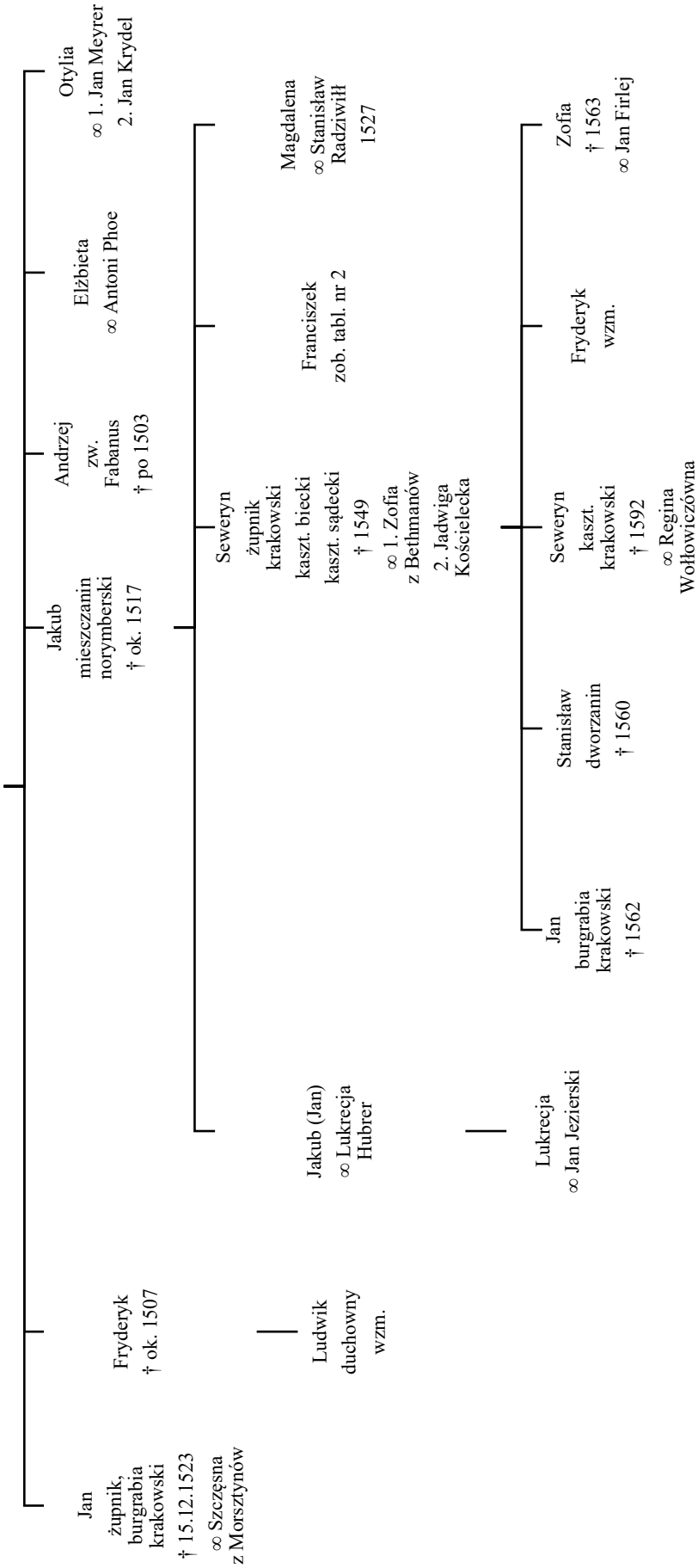
³¹ Poparł to twierdzenie cytatem z ksiąg ławniczych krakowskich z 1511 roku, w których nazwano Erazma Bethmana krewnym Jakuba Bonera (*vorwandten*); Ibidem, s. 11; por. Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), sygn. 29/33/0/1.1.1/9, s. 675.

³² Informację tę zaczerpnął z artykułu S. Krzyżanowskiego, *Morsztynowie*, op. cit. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że siedemdziesiąt lat wcześniej Jerzy Szwarc po ślubie z Agnieszką z Morsztynów, córką Jerzego, bardzo szybko awansował do elity władzy krakowskiej (por. J. Brzegowy, *Rodzina Czernych*, op. cit., s. 33). Morsztynowie również nie doczekali się nowszego opracowania swoich dziejów, a wydaje się, że jako „starożytna” rodzina odgrywali ważną rolę w procesie przyjmowania nowych osób do grona patrycjatu krakowskiego.

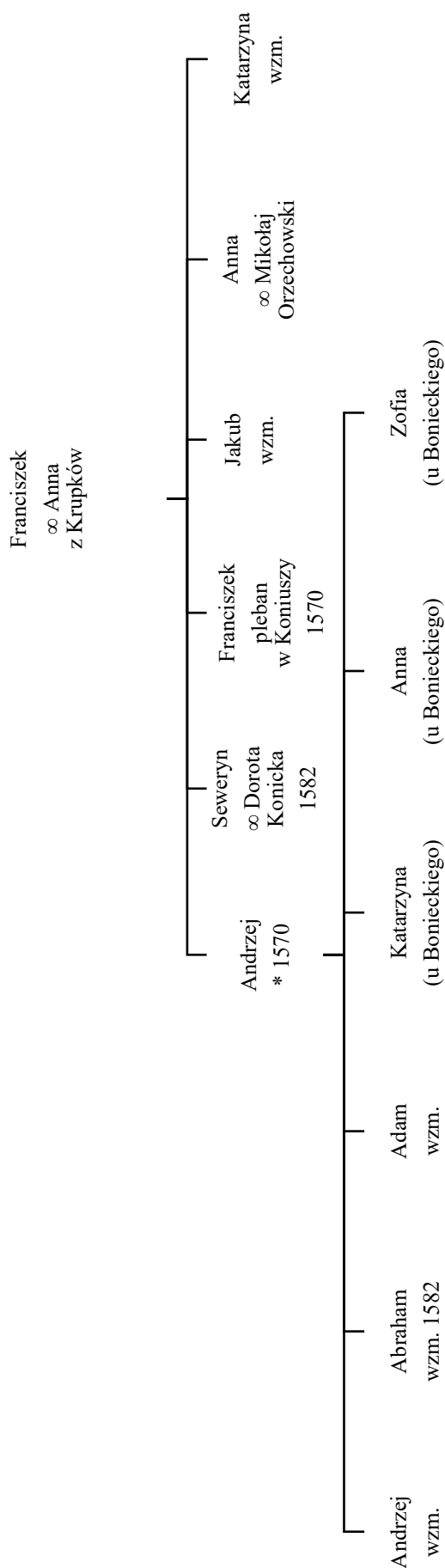
³³ J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 21–28.

³⁴ Ibidem, s. 29–46.

Tablica 1: Bonerowie w XV i XVI wieku (oprac. wł. na podstawie materiałów zawartych w publikacjach A. Bonieckiego i J. Ptaśnika)

Tablica nr 2: Potomkowie Franciszka (oprac. wł. na podstawie materiałów zawartych w publikacjach A. Bonieckiego i J. Ptaśnika)

wyszły za mąż. Na podstawie informacji genealogicznych zgromadzonych przez Ptaśnika oraz Adama Bonieckiego można skonstruować podstawowe tablice genealogiczne (zob. tabl. 1, tabl. 2). Badacz odnotował również, że Jan Boner zmarł w grudniu 1523 roku, a ze względu na to, że nie zachował się jego testament, bardzo trudno odtworzyć w pełni majątek, jakim dysponował³⁵. Jego spadkobiercą, po krótkich procesach z rodzeństwem, został bratanek Seweryn, przyszły kasztelan biecki (ur. ok. 1486 – zm. 1549). Był jednym z sześciorga dzieci Jakuba (zm. 1517), brata Jana. Spośród nich Jakub mł. ożenił się z Lukrecją Hubner, Franciszek zapoczątkował niesenatorską linię rodziny, a Magdalena wyszła za Stanisława Radziwiłła. Seweryn przejął spółkę handlową po stryju i rozbudował jej szerokie europejskie wpływy. Zajmował się handlem suknem, metalami, solą, winem i towarami luksusowymi, ale jego najważniejszym obszarem inwestycyjnym było górnictwo. Posiadał rozległe udziały w żupach solnych w Wieliczce i Bochni oraz w eksploatacji rud miedzi i ołowiu w Małopolsce i na Śląsku. Jego spółki zarządzały także handlem tymi surowcami – szczególnie miedzią eksportowaną m.in. do Włoch, Niemiec i Niderlandów. Utrzymywał, podobnie jak stryj, bliskie kontakty z dworem i cieszył się zaufaniem Zygmunta I jako bankier królewski. Posiadał rozległe dobra ziemskie, w tym zamek w Ogródzieńcu, który przebudował w stylu renesansowym, tworząc jedną z najpiękniejszych rezydencji magnackich w Polsce. Oprócz niej Seweryn posiadał inne dobra ziemskie, m.in. Balice, dobra Kamienieckich, miał sumy na Bieczu i Ciężkowicach oraz liczne kamienice nie tylko w Krakowie, ale też np. we Wrocławiu³⁶.

Seweryn Boner został przedstawiony przez Ptaśnika jako postać głęboko zakorzeniona w renesansowym światopoglądzie. Majątek i wpływy pozwalały mu nie tylko inwestować w handel, górnictwo czy rozbudowę zamków, lecz także czynnie wspierać naukę, sztukę i kulturę. W jego działaniach nie było przypadkowości – to był wybór stylu życia odpowiadający renesansowemu ideałowi człowieka mądrego, racjonalnego i twórczego. Wokół Bonera skupiał się cały krąg intelektualistów, architektów, artystów, urzędników, lekarzy i uczonych. Prowadził z nimi korespondencję, zapraszał na swój dwór (zarówno w Krakowie, jak i w Ogródzieńcu), a nierzadko także sponsorował ich prace. Ptaśnik wskazał na obecność wpływów włoskich – zarówno w sztuce,

³⁵ Ibidem, s. 47–55.

³⁶ Ibidem, s. 62–75.

jak i w architekturze czy nawet stylu życia – co zbliżało otoczenie Bonera do wzorców znanych z dworów Florencji czy Padwy³⁷.

Seweryn był pierwszym przedstawicielem Bonerów posiadającym tytuł senatorski: najpierw kasztelana bieckiego, a następnie sądeckiego. Zmarł niespodziewanie, a jego majątek odziedziczyło czterech synów. Z pierwszego małżeństwa z Zofią Bethmanówną doczekał się Jana, późniejszego burgrabiego krakowskiego, i Stanisława, królewskiego dworzanina. Z drugiego małżeństwa z Jadwigą Kościelecką miał dwóch synów: Seweryna, kasztelana krakowskiego, oraz Fryderyka. Wszyscy zmarli bezpotomnie i na nich zakończyła się senatorska linia Bonerów. Jedyna córka Seweryna, Zofia (z pierwszego małżeństwa), wyszła za Jana Firleja³⁸.

Ptaśnik wspominał również o niesenatorskiej linii Bonerów, a więc potomkach Franciszka i Anny z Krupków, m.in. Sewerynie i Fryderyku Bonerach będących w 1611 roku właścicielami Osieka. Kolejnych domniemanych przedstawicieli rodu Bonerów z XVII i XVIII wieku badacz przywołał za Bonieckim³⁹.

W ostatniej części historyk przedstawił kontakty Bonerów z zagranicznymi artystami z Norymbergi, m.in. Hansem Süsssem Kulmbachem czy Albrechtem Dürerem. Według badacza Bonerowie mieli również wpływ na wybór włoskich artystów, którzy uczestniczyli w przebudowie zamku i kaplicy na Wawelu. Całość uzupełniona została fotografiami, m.in. pomników Seweryna i Zofii z Bethmanów znajdujących się w kościele Mariackim (il. 1, il. 2)⁴⁰.

Na końcu swojego opracowania Ptaśnik zamieścił dodatek źródłowy, na który składają się m.in. testament Wacława Kolera czy też podział dóbr między Bonerami z 1553 roku oraz poprawki i uzupełnienia do tekstu właściwego⁴¹.

Biogramy Bonerów zamieszczone w *Polskim słowniku biograficznym* pochodzące z lat trzydziestych XX wieku autorstwa Włodzimierza Budki⁴², Mariana Gumowskiego⁴³, Krystyny Pieradz-

kiej⁴⁴ i Władysława Pocięchy⁴⁵ w niewielkim tylko stopniu poszerzają kwerendę źródłową przeprowadzoną przez Jana Ptaśnika.

W czasie II wojny światowej naziści, chcąc wykazać germańskie pochodzenie krakowskiego patrycjatu, szybko zainteresowali się rodziną Bonerów. W roku 1940 Gerhard Sappok napisał książkę *Das Geschlecht der Boner : von der Aufbauarbeit einer deutschen Kaufmannsfamilie in Polen*⁴⁶. Niestety utrzymana w propagandowym tonie nie zawiera interesujących wskazówek bibliograficznych. W następnym roku dokonano przekładu artykułu Ptaśnika na język niemiecki⁴⁷. W roku 1942 ukazały się dwa krótkie artykuły Roberta Greiffa *Die Familie Boner : Aufstieg und Verfall einer deutschen Patriziergeschlechts in Krakau*⁴⁸ oraz *Glanz und Untergang der Boner*⁴⁹. Oba teksty nie wykraczają jednak poza ustalenia Ptaśnika. W roku 1944 ukazała się książka *Die Boner : Geschichte einer deutschen Familie in Krakau* Ingeborg Most-Kolbe, w której odnaleźć można ciekawe tropy dotyczące ekonomicznych powiązań Bonerów z niemieckimi rodzinami patrycjuszowskimi⁵⁰.

Po II wojnie światowej Bonerami zainteresowała się historiografia niemiecka, co zaowocowało kilkoma publikacjami na temat tej rodziny. Pierwszą jest biogram Jana Bonera w *Deutsche Biographie* autorstwa Kurta Pilza⁵¹. Zaznaczono w nim, że wywodził się on ze starej radzieckiej rodziny z Landau oraz przedstawiono podstawowe informacje o jego

³⁷ Ibidem, s. 91–112.

³⁸ Ibidem, s. 74–79.

³⁹ Ibidem, s. 80–82.

⁴⁰ Ibidem, s. 113–122.

⁴¹ Ibidem, s. 130–133.

⁴² Włodzimierz Budka, *Boner Franciszek*, w: PSB, t. 2, s. 295–296; idem, *Boner Jakub Andrzej*, w: PSB, t. 2, s. 296–297; idem, *Boner Jakub Fryderyk*, w: PSB, t. 2, s. 297; idem, *Boner Jan* (zm. 1523), w: PSB, t. 2, s. 297–299; idem, *Boner Stanisław*, w: PSB, t. 2, s. 302.

⁴³ Marian Gumowski, *Boner Fryderyk*, w: PSB, t. 2, Kraków 1936, s. 296.

⁴⁴ Krystyna Pieradzka, *Boner Jan* (zm. 1562), w: PSB, t. 2, op. cit., s. 299–300; eadem, *Boner Seweryn z Balic*, w: PSB, t. 2, Kraków 1936, s. 301–302.

⁴⁵ Władysław Pocięcha, *Boner Seweryn*, w: PSB, t. 2, op. cit., s. 300–301.

⁴⁶ Gerhard Sappok, *Das Geschlecht der Boner : von der Aufbauarbeit einer deutschen Kaufmannsfamilie in Polen*, Wrocław 1940.

⁴⁷ Jan Ptaśnik, *Die Boner*, tłum. Robert Adolf Klostermann, w: „Rocznik Krakowski”, T. 7: 1907, mps 1941, s. 1–134, za: <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/22471/edition/92481?language=pl>, dostęp: 12.04.2025.

⁴⁸ Robert Greiff, *Die Familie Boner : Aufstieg und Verfall einer deutschen Patriziergeschlechts in Krakau*, „Krakauer Zeitung” 187: 1942, s. 8–9.

⁴⁹ Idem, *Glanz und Untergang der Boner*, „Ostland” 23: 1942, s. 241–246.

⁵⁰ Ingeborg Most-Kolbe, *Die Boner : Geschichte einer deutschen Familie in Krakau*, Straßburg 1944.

⁵¹ Kurt Pilz, *Boner*, Hans (polnischer Adel 1520), w: *Neue Deutsche Biographie*, t. 2: 1955, <https://www.deutsche-biographie.de/sfz5231.html#ndbcontent>, dostęp: 11.02.25.

1. Płyta nagrobna kasztelana bieckiego Seweryna Bonera w kościele Mariackim w Krakowie. Fot. Paweł Gąsior, Archiwum Bazyliki Mariackiej w Krakowie

2. Płyta nagrobna Zofii z Bethmanów Bonerowej w kościele Mariackim w Krakowie. Fot. Paweł Gąsior, Archiwum Bazyliki Mariackiej

spadkobiercy – Sewerynie. Pilz przedstawił również dotychczasową literaturę o Bonerach.

Kolejnym autorem, który zajmował się Bonerami oraz kręgiem wissemburskich migrantów, był Ernst Kaussler⁵². Książka *Ein Pfälzer in Polen. Die Landauer Boner und ihre Weißenburger Freunde* przedstawia nie tylko rodzinę Bonerów i częściowo

środowisko, z którego się wywodzili, ale również szeroko zarysowuje tło historyczne⁵³. Publikacja zainspirowana norymberską wystawą *Meister um Albrecht Dürer* powtarza zasadniczo informacje zawarte we wcześniejszych polskich opracowaniach (np. rozdziały o Świdniczerach, Morsztynach, Turzonach, Bethmanach)⁵⁴, nie została zaopatrzona

⁵² Ernst Kaussler, *Ein Pfälzer in Polen. Die Landauer Boner und ihre Weißenburger Freunde*, Neustadt (Weinstraße) 1974.

⁵³ M.in. rozdziały *Frankfurt am Main, Polen, ein Hort der Toleranz? Reformation in Polen*, por. E. Kaussler, *Ein Pfälzer in Polen*, op. cit., s. 24–26, 71–73, 279–283.

⁵⁴ Ibidem, s. 56–60, 92–100.

w aparat badawczy⁵⁵, co obniża jej wartość poznawczą. Niemniej zawiera ciekawe tropy badawcze, jak np. aktywność Jana Bonera w rodzinnym Landau (m.in. budowa drogi)⁵⁶, czy też informacje o działalności Andrzeja Bonera w Lipsku⁵⁷.

W kolejnych latach Bonerowie, jako jedna z najbardziej wpływowych rodzin XVI wieku, pojawiali się w różnych opracowaniach poruszających rozmaite kwestie życia społecznego, politycznego i kulturalnego, ale nie doczekali się osobnej monografii zarówno w polskiej, jak i zagranicznej literaturze⁵⁸.

W 2002 roku Franz Staab w swoim tekście *Hans Boner aus Landau (ca. 1450–1523). Der polnische Fugger* przedstawił interesującą hipotezę dotyczącą przyczyn wyjazdu Bonerów z rodzinnego miasta, wiążąc ten fakt z ogólną migracją ludności Landau po zakończeniu wojny w Palatynacie (1469–1470)⁵⁹.

⁵⁵ Właściwie cały rozdział dotyczący przybycia Bonerów do Polski jest bezkrytycznym zestawieniem informacji pojawiających się w literaturze (ibidem, s. 101–103).

⁵⁶ Ibidem, s. 174–176. Powtórzony za Decjuszem (J.L. Decjusz, *De Sigismundi*, op. cit., s. CV).

⁵⁷ Ibidem, s. 209–210.

⁵⁸ Np. Wyczański przy okazji rozważań na temat służby dyplomatycznej czasów Zygmunta I wspominał o roli Bonera przy przygotowaniu instrukcji dla Decjusza, który jako poseł wyruszał do Izabeli Sforzy negocjować spłatę reszty posagu Bony. Autor zwrócił również uwagę na istotną rolę domów bankierskich w przekazywaniu informacji (Andrzej Wyczański, *Polska służba dyplomatyczna w latach 1506–1530*, w: *Polska służba dyplomatyczna XVI–XVIII wieku*, red. Zbigniew Wójcik, Warszawa 1966, s. 23, 29, 58–66). Kwestie dyplomatyczne i roli Bonera w ich realizacji zostały również poruszone w opracowaniach dotyczących listów Jana Dantyszka (*Ioannes Dantiscus' Correspondence with Sigmund von Herberstein*, eds. Jerzy Axer, Anna Skolimowska, p. II: *Amicorum sermones mutui*, v. 1: *Iohannes Dantiscus correspondance with Sigmund von Herberstein*, trans., comm., ann. by Marek A. Janicki, Tomasz Ososiński, Warsaw–Cracow 2008, s. 22, 24–25). Istotnych informacji o mieszczanach, również Bonerach, dostarczają artykuły Kamili Follprecht i Waldemara Komorowskiego o krakowskich kamienicach i ich właścicielach (np. Waldemar Komorowski, Kamila Follprecht, *Właściciele kamienic Rynku krakowskiego w czasach nowożytnych (do pierwszej okupacji szwedzkiej)*, cz. 1, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, T. 2: 1996, s. 11–30; eadem, *Właściciele kamienic Rynku krakowskiego w czasach nowożytnych (do pierwszej okupacji szwedzkiej)*, cz. 2, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, T. 3: 1997, s. 23–34; eadem, *Właściciele kamienic Rynku krakowskiego w czasach nowożytnych (do pierwszej okupacji szwedzkiej)*, cz. 3, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, T. 4: 1998, s. 11–28 i kolejne części).

⁵⁹ Franz Staab, *Hans Boner aus Landau (ca. 1450–1523). Der polnische Fugger*, in: *Pfälzische Geschichte*,

W roku 2003 Zdzisław Noga w swoim studium o krakowskiej radzie miejskiej w XVI wieku zwerifikował część ustaleń dotyczących nie tylko Bonerów, ale również np. Bethmanów⁶⁰. Dzięki tej publikacji badania nad patrycjatem i mieszczaństwem krakowskim nabrały nowoczesnego wymiaru, a swoimi kolejnymi tekstami autor wyznaczył perspektywy badawcze dla tego tematu⁶¹.

W roku 2011 we wspomnianym wcześniej zbiorze studiów *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu* ukazały się dwa artykuły: Heidrun Ochs *Kontakte Krakauer Patrizier zu den elsässischen und pfalzgräflichen Städten* oraz Waltera Bauernfeinda *Beziehungen des Patriziats von Nürnberg und Krakau (1498–1536)*. Ochs w swoim tekście przedstawiła pokrótce historię Landau oraz Wissembourga, a następnie przeanalizowała przyczyny migracji ludności tych miast do Wrocławia oraz Krakowa. Badaczka zauważyła, że przy obecnym stanie wiedzy nie da się ich jednoznacznie określić, ale – ze względu na rozłożenie w czasie – pierwotnych przyczyn należy szukać w latach trzydziestych i czterdziestych XV wieku, wskazując, że w tym czasie Alzacja była wielokrotnie plądrowana (wojna stuletnia), a od 1450 roku aż do początku lat siedemdziesiątych w Palatynacie trwały kolejne konflikty między poszczególnymi grafami⁶². Z kolei Walter Bauernfeind, analizując kontakty patrycjatu norymberskiego z krakowskim, wziął pod uwagę m.in. rolę Bonerów, Bethmanów, Schillingów i Wattów. Cenny jest również dodatek do artykułu, w którym badacz przedstawił regesty z *Libri Litterarum* i *Libri Conservatorii* przechowywanych

hrsg. Karl-Heinz Rothenberger, et al., cz. 1, Kaiserslautern 2001, s. 213–214.

⁶⁰ M.in. ustalił, że Franciszek, brat żupnika krakowskiego Seweryna, nie był nigdy rajcą krakowskim; wskazał również, że w momencie, w którym Boner opuszczał Landau, było ono ogarnięte „pożogą wojenną” (Z. Noga, *Krakowska rada miejska*, op. cit., s. 117, przyp. 26).

⁶¹ M.in. Zdzisław Noga, *Geografia imigracji do krakowskiej elity władzy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*, w: *Elita władzy miasta Krakowa*, op. cit., s. 23–31; idem, *Ethnische Gruppen in den Städten Kleinpolens der vorindustriellen Zeit: Deutsche und Juden*, w: *Kulturelle Vernetzung in Europa. Das Magdeburger Recht und seine Städte*, hrsg. Gabriele Köster, Christina Lück, Dresden 2019, s. 299–311. W tym samym duchu badania kontynuował, tym razem nad średniowieczną radą miejską M. Starzyński (idem, *Krakowska rada miejska*, op. cit.).

⁶² Heidrun Ochs, *Kontakte Krakauer Patrizier zu den elsässischen und pfalzgräflichen Städten*, w: *Elita władzy miasta Krakowa*, op. cit., s. 123–148.

w archiwum norymberskim, z których część związana jest z działalnością Bonerów i ich spółki⁶³. Badacz ubolewa, że nadal nie dysponujemy monografią Jana Bonera⁶⁴. Oba artykuły dostarczają niezmiernie cennych tropów badawczych, pozwalających na wyznaczenie granic zagranicznej kwerendy archiwalnej.

Na tych publikacjach można zakończyć przegląd literatury dotyczącej Bonerów i zarazem zaryzkować stwierdzenie, że wiedza o nich opiera się głównie na publikacji z początku XX wieku. Należy zaznaczyć, że ustalenia Ptaśnika są nadal w pewnej mierze aktualne, ale po 120 latach od ukazania się jego tekstu trzeba zadać pytanie, czy Bonerowie nie zasługują na nowoczesną monografię? Jest ono zasadne zwłaszcza w kontekście ukazywania się kolejnych edycji źródłowych czy też nierozwiązanych pytań badawczych, które należy sformułować w związku z tą rodziną⁶⁵.

Pierwszym z nich jest nobilitacja Bonerów. W starszej literaturze przyjmowano, że Jan Boner był niemieckim szlachcicem (dlatego nie dysponujemy przywilejem nobilitacyjnym – jako szlachcic nie potrzebował go), który ok. roku 1515 otrzymał indygenat, żeby móc objąć żupy krakowskie⁶⁶. Na poparcie swojej hipotezy Ptaśnik stwierdził, że

doszło wówczas do zmiany predykatu, z jakim zapisywany był Boner. Jednak w przypadku Jana rozpatrywanie sprawy jego szlachectwa jedynie przez ten pryzmat nie przynosi oczekiwanych efektów: do ok. 1510 roku występował jako *famosus civis Cracoviensis/ersam* lub bez predykatu⁶⁷. Od ok. 1511 w księgach miejskich zaczęto go zapisywać jako *generosus dominus/namhaftig*⁶⁸. W aktach Metryki Koronnej jeszcze w roku 1514 występował jako *famatus*, a konsekwentnie jako *generosus* dopiero po 1518 roku⁶⁹. Warto nadmienić, że herb Bonerów, zwany przez Paprockiego Ibrydą lub Bonarową⁷⁰, już Wittyg uznał bezdyskusyjnie za gmerk mieszczkański, dodając, że nie byli oni szlachtą (il. 3, il. 4, il. 5)⁷¹. Bonerowie nie pojawili się w regestach nobilitacji wydanych przez Wdowiszewskiego, a w opracowaniu Trelińskiej wymienieni zostali tylko kasztelan biecki Jan Boner w kontekście nobilitacji Bartłomieja Heltha oraz Seweryn rekomendujący do nobilitacji braci Hilchenów: Dawida, Jana oraz Tomasza⁷².

Na marginesie tych dywagacji należy przypomnieć, że w 1540 roku bracia Seweryn, Franciszek i Jakub, których zapisano „ze Śląska”, uzyskali od Karola V najpierw nobilitację (31 stycznia), a następnie już tylko kasztelan biecki Seweryn tytuł barona (26 sierpnia) – *freiherr von Ogrodienetz*

⁶³ Walter Bauernfeind, *Beziehungen des ‚Patriziats‘ von Nürnberg und Krakau (1498–1536)*, w: *Elita władzy miasta Krakowa*, op. cit., s. 81–121.

⁶⁴ Ibidem, s. 94.

⁶⁵ Np. edycje związane m.in. z realizacją grantu Jagiellońskiego (seria Folia Jagellonica. Fontes, ale również bazy zastawów dóbr królewskich: <https://zastawydobrkrolewskich.pth.net.pl/dashboard>, dostęp: 12.04.2015, czy też ksiąg miejskich do końca XVI wieku: <https://ksiegimiejskie.pth.net.pl>, dostęp: 12.04.2025), projektu edycji listów Jana Dantyszka: <http://dantiscus.ibi.uw.edu.pl/?menu=call&f=search>, dostęp: 12.04.2025) oraz starszych, których pełny spis odnaleźć można w artykule W. Bukowskiego (idem, *Edycje źródeł. Bilans i perspektywy*, op. cit., s. 35–90), które ukazały się w XX wieku, lecz już po opublikowaniu tekstu Ptaśnika. Należy również wspomnieć o udostępnianiu skanów dokumentów i ksiąg sądowych online, nie tylko przez polskie, ale również zagraniczne archiwa i muzea, co zdecydowanie ułatwia i rozszerza zakres kwerendy.

⁶⁶ Nie znamy żadnego polskiego dokumentu, który mógłby wskazywać na nobilitację Bonera; J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 11. Ze stwierdzeniem Ptaśnika zasadniczo zgodził się W. Budka, *Boner Jan*, op. cit., s. 297–298; por. Z. Noga, *Krakowska rada miejska*, op. cit., s. 228. Według spisu urzędników burgrabia krakowskiem został już w roku 1507 (*Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski, Kórnik 1990, nr 865). Należy zaznaczyć, że ok. 1515 roku Jan

Boner został żupnikiem i burgrabią krakowskim, nie były to więc urzędy ziemskie i z formalnego punktu widzenia nie musiał wtedy posiadać nobilitacji czy też indygenatu. Boniecki i Ptaśnik uznali, że właśnie w 1515 Jan Boner pozyskał indygenat.

⁶⁷ Np. ANK, Scabinalia Cracoviensia (dalej: Scab. Crac.), sygn. 29/33/0/1.1.1/9, s. 473, 476; ANK, Consularia Cracoviensia (dalej: Cons. Crac.), 29/33/0/1.4.1/431, s. 518.

⁶⁸ ANK, Scab. Crac. 29/33/0/1.1.1/9, s. 646; ANK, Cons. Crac., 29/33/0/1.4.1/431, s. 676, 681 (*namhaftig*), 691.

⁶⁹ *Matricularum Regni Poloniae Summaria* (dalej: MRPS), t. 4, cz. 1, Warszawa 1905, nr 2293 = Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Metryka Koronna (dalej: MK) 28, f. 123v–124; MRPS, t. 4, op. cit., nr 12158 = AGAD, MK 31, f. 423.

⁷⁰ B. Paprocki, *Herby*, op. cit., s. 745.

⁷¹ Wiktor Wittyg, *Znaki pieczętne (gmerki) mieszczan w Polsce w XVI i u zarania XVII wieku*, Kraków 1906, s. III.

⁷² Zygmunt Wdowiszewski, *Regesty nobilitacji w Polsce (1404–1794)*, red. Adam Heymowski, w: „Materiały do Biografii, Genealogii i Heraldyki Polskiej”, T. 9: 1987; *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII w. Herby nobilitacji i indygenatów XV–XVIII w.*, wstęp, oprac., red. Barbara Trelińska, Lublin 2001, nr 341, 529–531.

3. Herb Bonarowa, *Herby z Gniazda Cnoty i Rycerstwa Polski Paprockiego i innych Heraldyków*, wyd. L. Kosicki, Kraków 1840; <https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/1021084>, dostęp: 14.04.2025

4. Herb Bonarowa, detal z płyty nagrobnej Bonerów w kościele Mariackim w Krakowie. Fot. Paweł Gąsior, Archiwum Bazyliki Mariackiej w Krakowie

*und Camenetz*⁷³. Niewątpliwie była to nagroda za przekazywanie Habsburgom poufnych informacji, o czym dalej. Wiele wskazuje na to, że nie wystarali się wcześniej, a więc przed objęciem urzędów ziemskich, o nobilitację, pozostając formalnie w stanie mieszczańskim, choć faktyczna pozycja sytuowała ich w gronie najwyższej elity państwa.

Kwestie genealogiczne, chociaż dobrze rozpoznane przez Bonieckiego i Ptaśnika, wymagają

⁷³ Za odpisami przechowywanymi w Österreichisches Staatsarchiv, sygn. AVA Adel HAA AR 91.36 oraz sygn. AVA Adel RAA 39.18.

5. Herb Bonarowa na chorągwi, detal z płyty nagrobnej Bonerów w kościele Mariackim w Krakowie. Fot. Paweł Gąsior, Archiwum Bazyliki Mariackiej w Krakowie

weryfikacji i uzupełnień. Najlepiej uwidacznia to sprawa Bethmanów, których w starszej literaturze uznano za krewnych Bonerów jedynie na podstawie słowa *vorwandten* w jednej zapisce⁷⁴. Według niej Erazm, brat Zofii z Bethmanów, nazwany został krewnym Jakuba, a więc ojca kasztelana bieckiego Seweryna Bonera. Gdyby istotnie łączyło ich pokrewieństwo, ślub Zofii i Seweryna nie doszedłby do skutku. Zapiska pochodzi z roku 1511, a wzmiankowane małżeństwo zawarto cztery lata później. Być może jest to prosty błąd pisarski lub rodziny łączyła już wtedy jakaś umowa przedślubna. Są to jednak hipotezy, które należy zweryfikować kwerendą źródłową.

Dodatkowo problematyczna pozostaje kwestia sygnalizowana przez Waltera Bauernfeinda: mianowicie w liście żupnika krakowskiego Jana Bonera do Antoniego Tuchera z 1521 roku Boner nazywa Erazma Bethmana swoim przyjacielem i szwagrem⁷⁵. Idąc tym tropem, krótko po śmierci pierwszej żony – Felicji z Morsztynów, musiałby on poślubić siostrę Erazma, a wnuczkę jego współnika Seweryna Bethmana⁷⁶.

⁷⁴ J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 11; por. ANK, Scab. Crac., sygn. 29/33/0/1.1.1/9, s. 675.

⁷⁵ W. Bauernfeind, *Beziehungen*, op. cit., s. 81, 114.

⁷⁶ Pewne jest, że w 1523 roku Felicja już nie żyła (ANK, Cons. Crac., sygn. 29/33/0/1.4.1/432, s. 826–827). Przy podziałach majątku po śmierci Jana nie wystąpiła jednak żadna wdowa po Janie, wątpliwe jest zatem, żeby ponownie się ożenił, jednak by rozstrzygnąć tę kwestię, należy przeprowadzić gruntowną kwerendę w księgach miejskich krakowskich oraz norymberskich.

Co wyjątkowe dla tych czasów, znana jest dokładna data śmierci Jana Bonera, którą ustalił już Jan Ptaśnik – 15 grudnia 1523⁷⁷. Została ona przywołana w jednym z zapisów z ksiąg grodzkich krakowskich z 1528 roku, w którym król kwitował z należności po Janie jego spadkobierców: Seweryna (zm. 1549) i Jakuba (zm. 1560)⁷⁸. Do tej pory badacze podejrzewali, że Boner zmarł w Krakowie, jednak zapisy z Metryki Koronnej zdają się temu przeczyć⁷⁹. Około połowy grudnia 1523 przebywał wraz z królem w Piotrkowie, kiedy to sprzedał wójtostwo krośnieńskie tamtejszej radzie za 2400 złotych, a król na jego prośbę i w jego obecności potwierdził przywileje dla tamtejszego wójty⁸⁰. Prawdopodobnie Boner zmarł w kilka dni po wystawieniu dokumentu, nie powróciwszy do Krakowa.

Zweryfikować należy również zapis imion poszczególnych Bonerów oraz rozczty źródłowe przedstawione w starszej literaturze. Dobrym przykładem jest tutaj ugoda zawarta między dziećmi Jakuba, tj. Sewerynem, Franciszkiem, Janem (!) i Magdaleną 5 sierpnia 1527 roku w sprawie podziału ojcowskiego majątku i spadku po zmarłym bezdzietnie stryju Janie⁸¹. Magdalena, czego nie odnotowali ani Boniecki, ani Paśnik, była dwórką królowej Bony, a jej małżeństwo ze Stanisławem Radziwiłłem zostało zaaranżowane w kręgach królewskich, pomysł spisania umowy również wyszedł od króla, w celu zapobieżenia kłótniom między rodzeństwem. Według jej zapisów Magdalena miała otrzymać od braci 5296 zł polskich, które pozostawały w depozycie u zmarłego stryja, żupnika krakowskiego Jana. Dodatkowo została spłacona z piątej części domu odziedziczonego po zmarłym ojcu Jakubie we Wrocławiu (704 zł) oraz z pozostałego spadku (7000 zł). Bracia Seweryn, Franciszek i Jakub (!)⁸² zobowiązali

się również spłacić ją ze spadku pozostawionego przez żupnika Jana i tak np. z domu przy krakowskim rynku, w którym dożywotnio mógł mieszkać Decjusz, Magdalena miała otrzymać 8500 zł⁸³. Bracia zobowiązali się również do przekazania jej m.in. złota i srebra o wartości 4220 zł, które miała obiecać jeszcze przez stryja, oraz naszyjnik z pereł o wartości 200 zł, który należał wcześniej do żony Jana Bonera. Po dokładnym wczytaniu się tylko w jedną zapiskę, która rzekomo była znana, można odtworzyć nie tylko stosunki genealogiczne, ale również oszacować majątek pozostawiony przez Jana oraz zauważyć, jak wielkim szacunkiem Boner darzył Decjusza⁸⁴.

Konieczne jest również dokładne rozpoznanie potomków Franciszka, którzy w późniejszym czasie osiedlili się w powiecie ksiąskim (por. tabl. 2)⁸⁵, oraz określenie, kiedy dokładnie rodzina wymarła. Warto byłoby również prześledzić, na ile to możliwe, losy siostr żupnika Jana, które pozostały w Palatynacie, a kwerenda w Landau być może przyniosłaby odpowiedź na pytanie, z jakiej rodziny wywodził się Jan.

Z kwestiami genealogicznymi wiąże się ściśle opisanie majątków, jakie posiadali Bonerowie, oraz sposobów ich pozyskiwania, a temat ten został jedynie wspomniany przez Ptaśnika. Opisał on nieruchomości będące własnością rodziny w Krakowie

ale należałoby to zweryfikować, zwłaszcza że u Bonerowie posługiwali się dwoma imionami.

⁸³ Z tekstu wynika, że dzieci Jakuba dziedziczyły w równych częściach majątek po stryju.

⁸⁴ Kolejnym przykładem na konieczność ponownego odczytania i interpretacji zapisów źródłowych przedstawionych przez Ptaśnika jest zapis procesu toczącego się między Lukrecją, żoną wojewody lubelskiego Jana Jezierskiego, a kasztelanem wojnickim Piotrem Firlejem z roku 1615 (ANK, *Terrestria Cracoviensia*, sygn. 29/1/0/1.1/100, s. 1488–1490). Według zapisów z księgi ziemskiej krakowskiej Lukrecja miała być córką Jakuba Bonera i bratanicą kasztelana krakowskiego Seweryna (syna kasztelana bieckiego Seweryna). Dla Piotra Firleja Seweryn był wujem (*avunculus*) (ibidem, s. 1488). Ptaśnik na podstawie zapisu zastanawiał się, czyją córką miała być Lukrecja (Jakuba, brata Seweryna, czy też Jakuba z niesenatorskiej linii Bonerów, syna Franciszka), skłaniając się, na podstawie kryterium imionowego (żoną tegoż Jakuba była Lukrecja Hubrer), do tezy, że jej ojcem był Jakub, brat kasztelana krakowskiego Seweryna. Dokładne rozczytanie zapiski oraz rozpisanie tablicy genealogicznej (por. tabl. 1, tabl. 2) jednoznacznie wskazuje, że Lukrecja była córką Jakuba, brata kasztelana bieckiego Seweryna.

⁸⁵ Mariusz Lubczyński, *Szlachta powiatu ksiąskiego za ostatnich Jagiellonów. Struktura majątkowa*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016, s. 250, 258, 298, 310.

⁷⁷ J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 52.

⁷⁸ ANK, *Castrensia Cracoviensia*, sygn. 29/5/0/1/41, s. 280.

⁷⁹ W. Budka, *Boner Jan*, op. cit., s. 298.

⁸⁰ Niestety nie podano dokładnej daty, ale sekwencja zapisów wskazuje na połowę grudnia (AGAD, MK 36, k. 237–240).

⁸¹ Zapis, chociaż znany Bonieckiemu, został przez niego bardzo pobieżnie rozczytany (A. Boniecki, *Herbarz polski*, op. cit., s. 389), za Bonieckim powtórzył je Ptaśnik (idem, *Bonerowie*, op. cit., s. 54–55); zapewne nazywał się Jakub Jan; Magdalena została w tej ugodzie nazwana dwórką królowej Bony, a jej małżeństwo zaaranżowano na dworze królewskim (AGAD, MK, sygn. 43, s. 67–70).

⁸² W jednej zapisce ten sam brat występuje raz jako Jan, a raz jako Jakub. Być może doszło do pomyłki pisarskiej,

oraz wymieniał najważniejsze dobra ziemskie, które do nich należały, m.in. Balice, Ogrodzieniec, jednak temat w żadnym wypadku nie został wyczerpany⁸⁶. Kształtowanie się kompleksów majątkowych, a tym samym proces wyjścia Bonerów z miasta, zasługuje na odrębne opracowanie, zwłaszcza że na początku XVI wieku żupnik krakowski Jan pozyskiwał głównie tenuty królewskie, co wiązało się z pożyczkami udzielanymi przez niego królowi. Dopiero od połowy lat dwudziestych, a więc po przejściu przez Seweryna majątku stryja Jana oraz dóbr Bethmanów, rodzina faktycznie zaczęła inwestować w majątki ziemskie. Jednak jest to zbyt obszerny temat, aby w tym miejscu dokładnie opisać strukturę ich własności w XVI wieku.

Można również wskazać kilka dużych obszarów badawczych, na których tle należałoby opisać rodzinę Bonerów. Pierwszym z nich jest niewątpliwie dokładne rozpoznanie środowiska migrantów nadreńskich: dzięki wykorzystaniu metody prozopograficznej należy określić ich status społeczny i ekonomiczny, tj. jakim majątkiem dysponowali przed przybyciem do Krakowa, ich szlaki migracji, wykształcenie, horyzonty intelektualne, mobilność społeczną czy też modele kariery⁸⁷. W tym celu

⁸⁶ Ciekawym tego przykładem są dobra kamienieckie, które kasztelan biecki Seweryn Boner miał uzyskać od Marcina Kamienieckiego w 1528 roku (J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 62–64). Proces pozyskania tego kompleksu majątkowego został dobrze przedstawiony m.in. przez Adama Fastnachta w *Słowniku historyczno-geograficznym ziemi sanockiej w średniowieczu*. Wynika z niego, że Seweryn faktycznie dążył do przejścia dóbr kamienieckich w ziemi sanockiej, co mu się udało w 1530 roku, kiedy wdowa po Klemensie, Elżbieta z Paniowa, odstąpiła Bonerowi swoje prawa do zamku i wsi przynależnych. Po śmierci Seweryna, jego synowie, tj. Jan i Stanisław oraz Seweryn i Fryderyk, nie byli zainteresowani zarządzaniem tymi dobrami. W 1550 roku zawarli umowę z Janem, synem zmarłego Marcina Kamienieckiego, w sprawie zamku Kamieniec i należnych do niego dóbr oraz sum na nich zapisanych. Tym samym powróciły one do Kamienieckich, którzy w 1589 roku posiadali w ziemi sanockiej cztery miejscowości (w 1515 roku było ich sześć). Utracili zatem dwie z nich (<http://www.slownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=23529&q=Kamieniec&d=0&t=0&s=3>, dostęp: 14.04.2025; *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 7, cz. 2: *Ziemia Ruskie. Ruś Czerwona*, opis: Aleksander Jabłonowski, Źródła dziejowe, t. 18, Warszawa 1903, s. 296–297).

⁸⁷ Obok Bonerów najważniejszymi rodzinami wywodzącymi się z Nadrenii byli np. Bethmanowie i Schillingowie. Bethmanowie już w XVI wieku stracili na znaczeniu (Z. Noga, *Krakowska rada miejska*, op. cit., s. 116), niemniej awans Schillingów był trwały, a Fryderyk i jego bracia otrzymali szlachectwo od cesarza Maksymiliana I

należy poszerzyć kwerendę o archiwa i biblioteki w Niemczech, zwłaszcza o archiwum norymberskie oraz miejskie w Landau, a także francuskie w Wissembourgu. Istotne dla tematu są również archiwalia wrocławskie i czeskie⁸⁸.

Bezpośrednio z migracją wiąże się asymilacja, o której pisał już Jan Ptaśnik, uznając, że jej sygnałem było spolszczenie nazwiska na Bonar⁸⁹. Forma nazwiska w tym przypadku zależy jednak w dużej mierze od języka źródła: i tak faktycznie w księgach miejskich (zapisy po niemiecku) Jan Boner występuje jako *Hannus Boner/Johannes Boner*, ale w tym samym czasie w zapisach Metryki Koronnej (łaci-
na) jako *Jan/Johannes Bonar*⁹⁰. Należy przy tym zaznaczyć, że nie ma tutaj konsekwencji. Aby ocenić, która wersja nazwiska jest poprawna, należałoby w pierwszej kolejności sięgnąć do zachowanych listów i autografów (il. 6), np. z archiwum miejskiego w Norymberdze (Stadtarchiv Nürnberg)⁹¹.

Temat ten w przypadku Bonerów jest skomplikowany ze względu na ich mobilność (wpisaną w zawód kupiecki) oraz to, że poszczególne linie rodziny zamieszkiwały różne ośrodki. Jan przyjął co prawda prawo miejskie krakowskie już w 1483 roku, ale całe życie podróżował po Europie Środkowo-Wschodniej, prowadząc swoje rozległe interesy. Fryderyk osiadł w Głogowie i tam też zmarł⁹², Andrzej najpierw studiował w Lipsku⁹³, a następnie przeniósł

(Janina Bieniarzówna, *Fryderyk Schilling*, w: PSB, t. 35, op. cit., s. 477–478).

⁸⁸ Część dokumentów i ksiąg miejskich z Landau i Wissembourga uległa zniszczeniu w XVII i XVIII wieku, jednak nie wszystkie i to właśnie te pozostałe należy skwerendować (H. Ochs, *Kontakte Krakauer Patrizier*, op. cit., s. 125, przyp. 7). W przypadku Bonerów należy odpowiedzieć m.in. na następujące pytania: z jakiego środowiska się wywodzili (czy faktycznie z patrycjatu miasta Landau?) Co skłoniło wszystkich braci do opuszczenia rodzinnego miasta? Kiedy pozyskali swój majątek? Czy już wcześniej utrzymywali kontakty handlowe z Bethmanami?

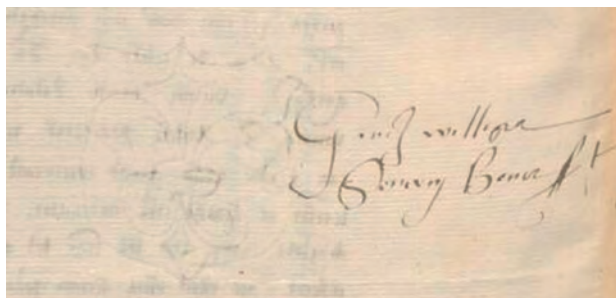
⁸⁹ J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 9.

⁹⁰ Np. ANK, Cons. Crac., sygn. 29/33/0/1.4.1/431, s. 396, 419; MRPS, t. 4, cz. 3, Warszawa 1912, nr 9831 = AGAD, MK 24, f. 392v; MRPS, t. 4, op. cit., nr 9836 = AGAD, MK 24, f. 439.

⁹¹ M.in. tych, których regesty opublikował W. Bauernfeind, *Beziehungen*, op. cit., s. 106–121.

⁹² Z zapisów Metryki Koronnej wynika, że zmarł przed 18 maja 1507, pełniąc nadal funkcję zarządcy mennicy głogowskiej (MRPS, t. 4, op. cit., nr 8572 = AGAD, MK 22, k. 173v).

⁹³ Rafał Wójcik, Jakub Łukaszewski, *Matteolo Mattioli (Mattheolus Perusinus) i jego mnemotechniczny traktat „De memoria augenda” w kontekście polskim*

6. Autograf Seweryna Bonera ze znakiem wodnym w kształcie herbu Bonarowa, Österreichische Nationalbibliothek, sygn. 13597, k. 188v.

się do Krakowa, natomiast Jakub, będący obywatelem norymberskim, zmarł ostatecznie we Wrocławiu⁹⁴. Drugie pokolenie Bonerów miało nadal silne związki z mieszczaństwem: żupnik krakowski i kasztelan biecki Seweryn nadal prowadził działalność kupiecką oraz kontaktował się z niemieckimi faktorami, co powodowało, że faktyczna asymilacja w społeczeństwie polskim nie była dla niego opłacalna, pomimo że posiadał majątki ziemskie i próbował legitymować swoje szlacheństwo, o czym dalej. Jego brat Franciszek cały czas pozostawał w strukturach miejskich, a Jakub przeniósł się na Śląsk. Nie można zatem uważać, że to pokolenie uległo asymilacji. Rodzina faktycznie na stałe związała się z Polską najprawdopodobniej w trzecim pokoleniu (ok. połowy XVI wieku), przyjmując styl życia szlachty polskiej i dopiero wówczas można stwierdzić, że zasymilowała się z polskim społeczeństwem⁹⁵. W przypadku Bonerów typowy kwestionariusz

przełomu XV i XVI w., w: *Co musi wiedzieć uczony edytor, nawet jeśli nie chce. Prace ofiarowane Profesorowi Wiesławowi Wydrze*, red. Bogdan Hojdis, Katarzyna Krzak-Weiss, Poznań 2017, s. 81–82, 85, 98–99.

⁹⁴ Wpisał się również do prawa miejskiego krakowskiego, z którego zrezygnował w 1512 roku (J. Ptaśnik, *Bonerowie*, op. cit., s. 8).

⁹⁵ W przypadku Bonerów mamy kwestie asymilacji nadreńskich kupców w Krakowie oraz w społeczeństwie szlacheckim. Najczęściej przyjmuje się w literaturze, że pełna asymilacja następuje w trzecim pokoleniu (Tadeusz Paleczny, *Procesy asymilacji, transkultuacji i uniwersalizacji kulturowej: przegląd problematyki*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, 2017, nr 3, s. 65), niemniej przy obecnym stanie wiedzy nie ma pewności, czy w przypadku Bonerów doszło w ogóle do faktycznej asymilacji w wymiarach ekonomiczno-prawnym, kulturowym, społecznym oraz tożsamościowym (Małgorzata Budyta-Budzyńska, *Adaptacja, integracja, asymilacja – próba ujęcia teoretycznego*, w: *Integracja czy asymilacja? Polscy imigranci w Islandii*, red. eadem, Warszawa 2011, s. 49).

pytań badawczych związanych z tym tematem musiały zatem ulec rozszerzeniu⁹⁶.

Interesujące wnioski mogłoby również przynieść przesłедzenie modelu karier i czynników awansu oraz, co z tym związane, sieci kontaktów rodziny Bonerów. Jan, cały czas funkcjonując w strukturach miejskich jako rajca, był również burgrabią krakowskim i żupnikiem. Szybko i, co najważniejsze, trwale udało mu się wejść do najbliższego otoczenia kolejnych władców z dynastii Jagiellonów⁹⁷. O ile w przypadku Jana Olbrachta i Aleksandra miały znaczenie pożyczki, których udzielał, o tyle zaufanie, jakim go obdarzył Zygmunt I, nie było zapewne związane tylko z kwestiami finansowymi⁹⁸. Boner zaprzyjaźnił się również z posłami Habsburgów w czasie ich misji dyplomatycznych do Polski. Znajomości te były na tyle korzystne dla obu stron, że kontynuował je bratanek kasztelan biecki Seweryn oraz syn kasztelana Jan⁹⁹. Na podstawie tego przykładu dobrze widać, że rozpoznanie sieci kontaktów, zarówno tych „krajowych”, jak i zagranicznych, żupnika Jana jest ważne także w kontekście kolejnych pokoleń, ponieważ Seweryn „odziedziczył” po stryju nie tylko majątek, ale właśnie rozbudowane kontakty, które wykorzystywał do własnych celów – Seweryn Boner, żupnik krakowski, bratanek Jana, pozostawał zwolennikiem Habsburgów i zdradzał tajemnice państwowe posłom Karola V i Ferdynanda I¹⁰⁰.

⁹⁶ Np. Wojciech Tygielski, *Dylematy włoskiego emigranta. Giovanni Battista Jacobelli (1603–1679), śpiewak i kapelan nadworny, kanonik warmiński*, Warszawa 2019, s. 209–210. Autor na podstawie zachowanych listów Jacobellego przedstawił katalog pytań, z jakimi musiał się zmierzyć XVII-wieczny imigrant.

⁹⁷ Np. inny bogaty kupiec, Paweł Czarny, podczas rządów Jana Olbrachta i Aleksandra często udzielał im pożyczek, ciesząc się ich łaską, jednak wraz ze wstąpieniem na tron Zygmunta I całkowicie utracił wpływy (J. Brzegowy, *Rodzina Czernych*, op. cit., s. 77–78).

⁹⁸ Niemniej jako sprawnemu bankierowi powierzał mu Zygmunt I większość zadań związanych z wydatkowaniem pieniędzy, np. gdy informował go o sprawach związanych ze sprowadzeniem marmuru z Węgier potrzebnego do budowy kaplicy w katedrze krakowskiej (AGAD, Libri Legationum 5, k. 23v–24).

⁹⁹ Najczęściej do prowadzenia własnych interesów w krajach niemieckich (Z. Noga, *Krakowska rada miejska*, op. cit., s. 179).

¹⁰⁰ Na sprawy te zwrócił uwagę Zdzisław Noga (idem, *Krakowska rada miejska*, op. cit., s. 179). Warto odnotować: Seweryn Boner zdradzał tajemnice tym samym dyplomatom, których znał Jan Boner.

Niezmernie interesujące pozostają również zagadnienia kulturowe związane z Bonerami, które coraz częściej stają się przedmiotem badań historyków sztuki¹⁰¹. Należałoby w przyszłości dokładnie opisać ich działalność fundatorską, nakreślić kontakty ze środowiskami artystycznymi oraz – być może – zweryfikować twierdzenie, że Jan Boner „przy boku Zygmunta I nie odegrał roli doradcy w sprawach sztuki”¹⁰². Przedstawione powyżej problemy nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z Bonerami, a są jedynie wskazaniem, w jakim kierunku powinny iść prace badawcze.

Podjęcie na nowo badań nad rodziną Bonerów napotyka poważne trudności. Wynikają one przede wszystkim z rozproszenia materiału źródłowego – dokumenty dotyczące ich działalności, nie tylko kupieckiej, znajdują się w archiwach i bibliotekach nie tylko polskich, lecz także niemieckich, czeskich,

włoskich, austriackich oraz, zapewne, wielu innych. Niezbędne byłoby przeprowadzenie szeroko zakrojonej kwerendy, obejmującej w pierwszej kolejności zbiory polskie – przede wszystkim archiwa i biblioteki w Krakowie, Warszawie, Wrocławiu i Lublinie. Tylko tak kompleksowe podejście umożliwiłoby szczegółową rekonstrukcję genealogii nie tylko samych Bonerów, lecz także rodzin z nimi powiązanych, a tym samym – ich sieci kontaktów i układów klientalnych zarówno w kraju, jak i poza jego granicami.

Istotną barierą w podejmowaniu nowych badań nad rodziną Bonerów pozostaje również utrwalone przekonanie, że dzięki opracowaniu Jana Ptaśnika dysponujemy już wyczerpującą wiedzą na ich temat. Niewątpliwie publikacja ta, wydana 120 lat temu, miała charakter pionierski i twórczy, a jej podstawą był obszerny korpus źródłowy, co w znacznym stopniu tłumaczy jej trwającą aktualność. Niemniej wobec rozwoju współczesnych metod badawczych, odkrycia nowych źródeł oraz rosnącej liczby identyfikowanych zabytków materialnych zasadne wydaje się postawienie pytania, na ile nasza wiedza o Bonerach rzeczywiście może być uznana za pełną i ostateczną.

¹⁰¹ M.in. Masza Sitek, *Overlapping Revelations. A Folding Altarpiece by Hans Süß von Kulmbach and the Boner Chapel*, w: *Klappeffekte. Faltbare Bildträger in der Vormoderne*, eds. David Ganz, Marius Rimmele, Berlin 2014, s. 287–307.

¹⁰² W. Budka, *Boner Jan*, op. cit., s. 298.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

Archiwum Główne Akt Dawnych:

Metryka Koronna, sygn. 22, 24, 28, 31, 36, 43.
Libri Legationum, sygn. 5.

Archiwum Narodowe w Krakowie:

Scabinalia Cracoviensia, sygn. 29/33/0/1.1.1/9.
Consularia Cracoviensia, sygn. 29/33/0/1.4.1/431; 29/33/0/1.4.1/432.
Castrensia Cracoviensia, sygn. 29/5/0/1/41.
Terrestria Cracoviensia, sygn. 29/1/0/1.1/100.

Österreichisches Staatsarchiv:

Boner, Severin, Franz, Jacob aus Schlesien, sygn. AVA Adel HAAAR 91.36.
Boner Severin, königlich polnischer Rat, Castellán zu Biec und Burggraf zu Zuppar, Großprokurator zu Krakau, Freiherrenstand, „Freiherr von Ogrodienetz und Camenetz”, Wappenbesserung, sygn. AVA Adel RAA 39.18.

Źródła drukowane:

Decjusz Ludwik Jost, *Contenta: De Sigismundi Regis Temporibus Liber III*, Kraków 1521.
Ioannes Dantiscus' *Correspondence with Sigmund von Herberstein*, eds. Jerzy Axer, Anna Skolimowska, p. II: *Amicorum sermones mutui*, v. 1: *Iohannes Dantiscus correspondance with Sigmund von Herberstein*, transc., comm., ann. by Marek A. Janicki, Tomasz Ososiński, Warsaw–Cracow 2008.

Korespondencja żupnika krakowskiego Mikołaja Serafina z lat 1437–1459, wyd. W. Bukowski, Tomasz Płócien-
nik, Anna Skolimowska, Kraków 2006.

Matricularum Regni Poloniae Summaria, t. IV, cz. 1–4,
wyd. Teodor Wierzbowski, Warszawa 1910–1917.

Paprocki Bartosz, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. Kazimierz Józef Turowski, Kraków 1858.

Opracowania:

Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII w. Herby nobilitacji i indygenatów XV–XVIII w., wstęp, oprac., red. Barbara Trelińska, Lublin 2001.

Bauernfeind Walter, *Beziehungen des 'Patriziats' von Nürnberg und Krakau (1498–1536)*, w: *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*. *Zbiór studiów*, red. Zdzisław Noga, Kraków 2011, s. 81–121.

Bednarz Mieczysław, *Rappowie. Dzieje krakowskiej rodziny mieszczańskiej (1535–1670)*, „Rocznik Krakowski”, T. 68: 2002, s. 105–119.

Bieniarzówna Janina, *Mieszczaństwo krakowskie XVII w.: z badań nad strukturą społeczną miasta*, Kraków 1969.

—, Fryderyk Schilling, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 35, Warszawa–Kraków 1994, s. 477–478.

Boniecki Adam, *Herbarz Polski*, t. 1: *Aaron – Boniccy*, Warszawa 1899.

- Brzegowy Joanna, *Rodzina Czernych herbu Nowina w średniowieczu i czasach nowożytnych. Studium kariery*, Warszawa 2024.
- Budka Włodzimierz, Boner Franciszek, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 295–296.
- , Boner Jakub Andrzej, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 296–297.
- , Boner Jakub Fryderyk, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 297.
- , Boner Jan (zm. 1523), w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 297–299.
- , Boner Stanisław, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 302.
- Budyta-Budzyńska Małgorzata, *Adaptacja, integracja, asymilacja – próba ujęcia teoretycznego*, w: *Integracja czy asymilacja? Polscy imigranci w Islandii*, red. Małgorzata Budyta-Budzyńska, Warszawa 2011, s. 44–65.
- Bukowski Waldemar, *Edycje źródeł. Bilans i perspektywy*, w: *Człowiek twórcą historii*, red. Cezary Kukło, Wojciech Walczak, t. 2: *Rzeczpospolita polsko-litewska w Europie wczesnonowożytnej*, Białystok 2024, s. 35–90.
- , *Salomonowie herbu Łabędź. Ze studiów nad patrycjatem krakowskim wieków średnich*, w: *Cracovia, Polonia, Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. Waldemar Bukowski, Kraków 1995, s. 113–145.
- Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*. Zbiór studiów, red. Zdzisław Noga, Kraków 2011.
- Fastnacht Adam, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*, <http://www.sownik.ihpan.edu.pl/search.hp?id=23529&q=Kamienie-c&d=0&t=0&s=3>, dostęp 14.04.2025.
- Greiff Robert, *Die Familie Boner : Aufstieg und Verfall einen deutschen Patriziergeschlechts in Krakau*, „*Krakauer Zeitung*” 1942, nr 187, s. 8–9.
- , *Glanz und Untergang der Boner*, „*Ostland*” 23: 1942, s. 241–246.
- Gumowski Marian, Boner Fryderyk, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 296.
- Kaussler Ernst, *Ein Pfälzer in Polen. Die Landauer Boner und ihre Weißenburger Freunde*, Neustadt (Weinstraße) 1974.
- Komorowski Waldemar, Follprecht Kamila, *Właściciele kamienic Rynku krakowskiego w czasach nowożytnych (do pierwszej okupacji szwedzkiej)*, cz. 1, „*Krakowski Rocznik Archiwalny*”, T. 2: 1996, s. 11–30.
- , *Właściciele kamienic Rynku krakowskiego w czasach nowożytnych (do pierwszej okupacji szwedzkiej)*, cz. 2, „*Krakowski Rocznik Archiwalny*”, T. 3: 1997, s. 23–34.
- , *Właściciele kamienic Rynku krakowskiego w czasach nowożytnych (do pierwszej okupacji szwedzkiej)*, cz. 3, „*Krakowski Rocznik Archiwalny*”, T. 4: 1998, s. 11–28.
- Krakau – Nürnberg – Prag. Die Eliten der Städte im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Herkunft, Nationalität, Mobilität, Mentalität*, hrsg. Michael Diefenbacher, Olga Fejtová, Zdzisław Noga, Praha 2016.
- Król Mateusz, *Cechy krakowskie w XIV–XVI wieku*, Biblioteka Krakowska, nr 169, Kraków 2023.
- Krzyżanowski Stanisław, *Morsztynowie w XV w.*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 1: 1898, s. 326–358.
- Kutrzeba Stanisław, *Historia rodziny Wierzyńków*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 2: 1899, s. 29–87.
- Kutrzeba Stanisław, Jan Ptaśnik, *Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 14: 1912, s. 1–183.
- Laberschek Jacek, *Moryc Hanusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 22, Wrocław 1977, s. 18.
- , *Moryc Piotr*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 22, Wrocław 1977, s. 18–19.
- , *Strelicz Mikołaj*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 45, Warszawa 2007, s. 16–17.
- Lichończak Grażyna, *Najstarsze dzieje rodziny Wierzyńków w Krakowie*, „*Krzysztofor*”, T. 8: 1981, s. 38–55.
- Lubczyński Mariusz, *Szlachta powiatu ksiąskiego za ostatnich Jagiellonów. Struktura majątkowa*, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016.
- Michalewiczowa Maria, *Morsztyn Stanisław*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 21, Wrocław 1976, s. 821.
- Mitkowski Józef, *Edeling Jan*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 6, Kraków 1948, s. 200–201.
- Most-Kolbe Ingeborg, *Die Boner : Geschichte einen deutschen Familie in Krakau*, Straßburg 1944.
- Noga Zdzisław, *Elsässer und Pfälzer in der Krakauer Herrschaftselite im 15. und 16. Jahrhundert*, „*Inter Finitimos*”, T. 19–20: 2001, s. 14–18.
- , *Ethnische Gruppen in den Städten Kleinpolens der vorindustriellen Zeit: Deutsche und Juden*, w: *Kulturelle Vernetzung in Europa. Das Magdeburger Recht und seine Städte*, hrsg. Gabriele Köster, Christina Lück, Dresden 2019, s. 299–311.
- , *Geografia imigracji do krakowskiej elity władzy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*, w: *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*. Zbiór studiów, red. Zdzisław Noga, Kraków 2011, s. 23–31.
- , *Krakowska rada miejska w XVI wieku. Studium o elicie władzy*, Kraków 2003.
- , *Urzędnicy miejscy Krakowa, cz. 2: 1500–1794*, Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego, t. 3: *Małopolska*, z. 1: Kraków, Kraków 2008.
- , *Szembekowie krakowscy w XVI wieku*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 71: 2005, s. 75–91.
- Ochs Heidrun, *Kontakte Krakauer Patrizier zu den elsässischen und pfalzgräflichen Städten*, w: *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*. Zbiór studiów, red. Zdzisław Noga, Kraków 2011, s. 123–148.
- Okniński Piotr, *Wehikuły pamięci. Przeszłość i władza w dawnym Krakowie (do końca XVIII w.)*, Warszawa 2003.
- Palczyński Tadeusz, *Procesy asymilacji, transkultuacji i uniwersalizacji kulturowej: przegląd problematyki*, „*Krakowskie Studia Międzynarodowe*”, 2017, nr 3, s. 63–81. DOI: 10.34697/2451-0610.ksm.2017.3.04.
- Pieradzka Krystyna, *Boner Jan h. Bonarowa*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 299–300.

- , *Boner Seweryn z Balic*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 301–302.
- , *Beck Hanus*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, s. 389–390.
- Pilz Kurt, *Boner, Hans (polnischer Adel 1520)*, w: *Neue Deutsche Biographie*, t. 2: 1955, <https://www.deutsche-biographie.de/sfz5231.html#ndbcontent>, dostęp: 11.02.2025.
- Pociecha Władysław, *Boner Seweryn*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 300–301.
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 7, cz. 2: *Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona*, opis: Aleksander Jabłonowski, *Źródła Dziejowe*, t. 18, Warszawa 1903.
- Ptaśnik Jan, *Die Boner*, tłum. (na niem.) Robert Adolf Klostermann, w: „*Rocznik Krakowski*”, T. 7: 1905, mps 1941, s. 1–134, za: <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/22471/edition/92481?language=pl>, dostęp: 12.04.2025.
- , *Bonerowie*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 7: 1905, s. 3–133.
- , *Obrazki z przeszłości Krakowa. Serya I*, Biblioteka Krakowska, nr 21, Kraków 1902, s. 67–88.
- , *Obrazki z przeszłości Krakowa. Serya II*, Biblioteka Krakowska, nr 23, Kraków 1903.
- , *Studia nad patrycjatem krakowskim wieków średnich*, cz. 1, „*Rocznik Krakowski*”, T. 13: 1913, s. 23–95.
- , *Studia nad patrycjatem krakowskim wieków średnich*, cz. 2 „*Rocznik Krakowski*”, T. 16: 1914, s. 1–90.
- , *Turzonowie w Polsce i ich stosunki z Fuggerami. (Kartka z dziejów Krakowa w epoce humanizmu)*, „*Przewodnik Naukowy i Literacki*” 1903, nr 38, s. 829–1124.
- Rajman Jerzy, *Kesingerowie krakowscy w XIV–XV wieku*, w: *Ojczyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kirykowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Jacek Chrobaczyński, Andrzej Jureczko, Michał Śliwa, Kraków 1993, s. 435–445.
- , *Kontakty mieszczan krakowskich z duchowieństwem w świetle wzajemnego świadkowania na dokumentach (XIII–XIV w.)*, „*Średniowiecze Polskie i Powszechne*”, T. 16: 2024, s. 11–36. DOI: 10.31261/SPiP.2024.20.08.
- , *Raciborzenie w Krakowie w XIV wieku. Kryterium imienne w badaniach nad narodowością mieszczan naphywowych*, „*Średniowiecze Polskie i Powszechne*”, T. 2 (6): 2011, s. 118–141.
- Sappok Gerhard, *Das Geschlecht der Boner: von der Aufbauarbeit einer deutschen Kaufmannsfamilie in Polen*, Wrocław 1940.
- Sitek Masza, *Overlapping Revelations. A Folding Altarpiece by Hans Süß von Kulmbach and the Boner Chapel*, w: *Klappeneffekte. Faltbare Bildträger in der Vormoderne*, eds. David Ganz, Marius Rimele, Berlin 2014, s. 287–307.
- Staab Franz, *Hans Boner aus Landau (ca. 1450–1523). Der polnische Fugger*, w: *Pfälzische Geschichte*, hrsg. Karl-Heinz Rothenberger, et al., cz. 1, Kaiserslautern 2001, s. 213–214.
- Starzyński Marcin, *Krakowska rada miejska w średniowieczu*, *Maestas – Potestas – Communitas*, t. 3, Kraków 2010.
- , *Malarz życia miejskiego – Jan Ptaśnik (1876–1930). U genezy studiów nad patrycjatem krakowskim*, „*Krakowski Rocznik Archiwalny*”, T. 23: 2017, s. 101–133.
- , *Teszner Jan* (zm. 1459), w: *Polski słownik biograficzny*, t. 53, Kraków 2020, s. 309–310.
- , *Teszner Jan* (zm. 1496), w: *Polski słownik biograficzny*, t. 53, Kraków 2020, s. 310–311.
- Tygielski Wojciech, *Dylematy włoskiego emigranta. Giovanni Battista Jacobelli (1603–1679), śpiewak i kapelan nadworny, kanonik warmiński*, Warszawa 2019.
- Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski, Kórnik 1990.
- Wdowiszewski Zygmunt, *Regesty nobilitacji w Polsce (1404–1794)*, red. Adam Heymowski, „*Materiały do Biografii, Genealogii i Heraldyki Polskiej*”, T. 9: 1987.
- Wittyg Wiktor, *Znaki pieczętne (gmerki) mieszczan w Polsce w XVI i zaraniu XVII wieku*, Kraków 1906.
- Wójcik Rafał, Łukaszewski Jakub, *Matteolo Mattioli (Mattheolus Perusinus) i jego mnemotechniczny traktat „De memoria augenda” w kontekście polskim przełomu XV i XVI w.*, w: *Co musi wiedzieć uczony edytor, nawet jeśli nie chce. Prace ofiarowane Profesorowi Wiesławowi Wydrze*, red. Bogdan Hojdis, Katarzyna Krzak-Weiss, Poznań 2017, s. 75–99.
- Wyczański Andrzej, *Polska służba dyplomatyczna w latach 1506–1530*, w: *Polska służba dyplomatyczna XVI–XVIII wieku*, red. Zbigniew Wójcik, Warszawa 1966, s. 11–80.

Bazy danych:

- Zastawy dóbr królewskich: bazy zastawów dóbr królewskich <https://zastawydobrkrolewskich.pth.net.pl/dash-board>
- Księgi miejskie do końca XVI wieku: <https://ksiegi miejskie.pth.net.pl>
- Korpus tekstów i korespondencji Jana Dantyszka: <http://dantiscus.ibi.uw.edu.pl/?menu=call&f=search>,

Joanna Brzegowy – dr, adiunkt w Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolskiego Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk. Zainteresowania badawcze koncentruje głównie na genealogii, heraldyce oraz średniowiecznej i nowożytnej historii społeczno-gospodarczej.

THE BONER FAMILY IN THE MIDDLE AGES AND MODERN TIMES – STATE OF RESEARCH AND RESEARCH POSTULATES

The Boner family is considered one of the wealthiest families in 16th-century Krakow. Jan, who came from Landau in the Rhineland, accepted Krakow municipal law in 1483 and gradually built up his influence in Poland over the next forty years. After his death without issue, his estate passed to his nephews, including Seweryn, who had helped his uncle in his business affairs during his lifetime. The article presents the most important studies on the history of the family, the most significant of which is the text by Jan Ptaśnik published in 1905. After World War II,

German historiography took an interest in the Boner family, but Ernst Kaussler's book is often repetitive and can be considered non-academic. Other authors only mentioned the Boners in the context of larger topics. Although Ptaśnik's text remains relevant in many places, the need to supplement the study with new sources or to re-read them sheds new light on the overall picture of the family. For these reasons, it is necessary to conduct extensive archival and library research.

Keywords: Boners, bourgeoisie, migration, Rhineland, Krakow